

bizony nem a legszerencésebben adja szavait szereplői szájába.

Igaz, itt-ott felcsillan egy-egy kitűnően ecsetelt kép, egy-egy jellegzetes, a lélek legmélyéről előbuggyanó párbeszéd, de a test minden zugát beárazó véredényrendszer lüktető forróságának árama, egyszóval teljessége: a falu életének tempós menete, a cselekvők és cselekmények lelki élménye kívülrekedt a könyvből. Mint a virág, mely elvesztette bódító illatát, hever előttünk a pőrére vetkezett falu sorvadó élete. Az író így csupán szomorú és lelkiismeretfurdaló dokumentumokat hoz felszínre (ami hasznos és pozitív értékű munka), de hiányos írói eszközei folytán nincs módjában azokat egységes vérkeringés áramába önteni.

Mindezek ellenére dicséretreméltó Bodnár munkája, beleszámitva eddigi írásait is, a szlovenszkói föld magyar parasztjairól, faluiról. Népiünk döbbenetes élete szinte hívja az írástudót, a tolmácsoló művészt: gyónja ki panaszukat. És mégis, mily kevesen vannak, kik hallván e szót megindulnak az úton. S ha Bodnár nem is adta meg mindazt, amit egy írótól jogosan követelünk, megadta, ami őszinte megbecsülésre kötelez az ember iránt: ismételten felhívta minden gondolkodó és emberiesen érző figyelmét egy szerencsétlen nép — hisszük, hogy nem végzetes — tragédiájára. (*Berkó Sándor*)

A SZÉKELY SORS KÖNYVE. A magyar ifju értelmiségi megmozdulások Transzilvániában a hatalomváltozás óta a középrétegek felszabadulási folyamatát példázták a felsőbb gyámkodás alól. Egy új értelmiség viaskodik itt a társadalmi kötöttségekkel és talán még többször önmagával, keresve a szélesebb tömegérdekek útját.

Transzilvániában a magyarság zömének társadalmi rétegződése sohasem jelentett oly merev szakadékokat, mint a történelmi Magyarországon. A kölcsönhatások, egymásbafonódások, különösen a Székelyföldön, folytonos hullámvásban lévő társadalomra mutatnak, amelyben a pátriárkális mult maradványai küzdenek a szétágazó osztályérdekkel. A kisebbségi sors keserves, lefelé nivelláló sulya így könnyebben érlelte ki a háború nagy kohójából felnőtt nemzedék tudatos szociális látását, szemben a tekintélyüket átmentett vezető rétegek uralmi szemléletével. A fiatalok kiadványai és a körük gyűrűsödő mozgalmak mind a közös népi feladatok sikjára esnek.

Ennek ellenére egyik ifjusági megmozdulás sem tudott a transzilvániai magyarság hajtóerejévé válni. Az avult tekintélyek körülbástyázott egyeduralmi szerepét csak átütő, egységes tömörülés tudta volna kikezdeni, erre pedig a Találkozó is bátortalannak bizonyult. A jószándék, a független népi szemlélet csak egy maroknyi csoportban forrt elszánt társadalmi akarattá.

Ezt a lépést teszi meg *Bözödi György* most megjelent *Székely bánja* című társadalmi rajzával a székelység multjáról és jelenéről. Vele szolidáris társai akkor jelentették meg könyvét, amikor a hatalmi terjeszkedés és a szabadságerők ütközőjében minden, a társadalmi valósághoz hű gondolat világszerte történelmi sulyt nyer s a haladás feszítő erejű tényezőjévé válik.

„Talán őrszemek is vagyunk a mai Európának — írja bevezetőjében a szerző — más országokban élő kisebbségi sorstestvéreinkkel együtt. Az őrszem ma nem az elválasztó hegyek átjáróit őrzi az ellenség-től, hanem az egyetemesebb, emberibb, humánusabb eszmének az ébresztője az emberek között.“ Ez az egykori *Makkai Sándor* eszmevilágára emlékeztető pár sor nem vezető gondolata, de időrendben talán utolsó tétele az évek fejlődő meglátásait tükröző könyvnek. Nem is annyira az

író szemlélete egységes itt, hanem az odaadással kutatott székely társadalmi valóság, az újra meg újra neki lendülő törekvés, hogy a károsan eszményesített közhelyekkel szemben a keserű, de biztos tényeket mutassa fel.

*

Elnyújtott falukép vezeti be a könyvet, mint jelképezője az egymásba kuszálódó végzetes fonalaknak, hogy azután egy zsufolt, lázas történelmi részen át eljussunk a mai helyzet kialakulásának szakszerűen vázolt folyamatáig s a három székely megye, hol felszínen, hol mélyen járó utleírás szerű rajzáig. Az író mindvégig az eszményként állított szabad székely közösség hamis utópiája ellen küzd, amely már századokkal ezelőtt is csupán egy vékony kiváltságos réteg életkeretét jelentette.

Ez az utópia „valamikor valóság volt s csak később vált üres elméletté“ — írja Böződi, ami annyit jelent, hogy a székelység történelmi beilleszkedése korába csak akkor volt teljes, amikor egy törzsi életet élő népközösség tagja volt. Azóta a magyar „szabadok“ tömegeit betörte a hűbéri nagybirtokrendszer, míg a törzsinél is fejlettebb, népi öntudatú székelység páratlan elszántsággal szegült ellene. Ha nem is tudta megőrizni épen régi népszervezetét, állandó hadiállapotban volt a földjét beágazó, szétmorzsolására törő, hűbéres nyulványokkal.

Ezt a félévezredig tartó véres tusát azonban nem lehet együvé sorolni a jobbággyfölkélésekkel, akkor sem, hogyha a rebbelis voltáért szegénységbe süllyesztett székelység sorsa alig különbözött is a paraszti tömegek sorsától, s hogyha a közös földjük javából kiforgatott székely tömegek egy részénél a jobbágysors újra meg újra valósággá vált is. Böződit nyilván befolyásolja a centrális monarchikus eszmével a transzilvániai regionalizmust, valamint a székely népi tudatot kikezdő *Hóman-Szekfű* történelem, amely szívesen idézi a székelyek belső meghasonlásának példáit. „A székely társadalom mintegy kisebbitett, falusi jellegű képmása a magyar nemzeti társadalomnak“ — idézi a könyv Hómant. Azonban Hóman nem a népétől elrugaskodott székely főuri rend érdekeit szolgáló utópia ellen küzd, hanem a monarchikus jogfosztásokat akarja a nemesi társadalom általános velejárójaként igazolni. A székelyeknek a hűbériség fellépésétől tartó szabadságküzdelmét akarja a hűbéri rendszer bomlása nyomán fellépő, kevésbé tudatos parasztfölkélésekkel azonosítani.

A törzsi kiváltságokat felszámoló egységesítő nemzeti királyság szerepét (amiért, téves általánosítással, a francia királyság példáját tekintő *Jászi* Oszkár is lelkesedik) nálunk kiváltképpen dinasztiai imperialista politikája tölti be, amely nem nemzeti egységet kovácsol, hanem az uralma alá hajtott népeket játsza ki egymással s éppen a közrendi kiváltságokba menekülő nemzeti eszmét irtja, — legtöbbször az engedelmes eszközöknek bizonyuló főurakkal.

A székely sors vörös fonala a könyvben a székely vezető réteg áruzó politikája. Megesik mégis, hogy a szerző a székelység önmagába zárkózását ajánlja megoldásnak, miután igen helyesen már egyszer a korszerűbb tájékozódást találta célravezetőnek. A transzilvániai három törvényes nemzet kapcsolatairól szólva, az a megállapítást teszi, hogy a székelység „az idegenekkel való érintkezésével mindig önmagának okoz kárt.“ „A három nemzetnek nincsen egy érdeke“ — mondja a fejezet-cím, anélkül, hogy tisztázná, hogy itt nem három népről van szó, akikben holmi velük született ellenérzések élnének egymás iránt. Nem írja meg, hogy a székelység egyedül állt szemben, mint nép a másik két

renddel, a vármegyéket kegyetlenül uraló nemességgel s az érdekeit ridegen őrző szász polgársággal. Nem az a baj itt, hogy a székelység nem önmagába fordulva várta, hogy belepje a történelem pora, hanem, hogy nem találta meg természetes szövetségeseit a másik két szerződő féltől kismizett magyar és román jobbágytömegekben. Az ősi nemesi jogtudat szabadságharcos erővé vált nála a hatalmaskodókkal szemben; de egyben magárahagyatottságánk is okozója, amikor elkülönült azoktól, akik mellé elnyomatása egy harci sorba rendelné.

Ugy érezzük, hogy akkor lenne teljesen egyensúlyban a könyv, ha párhuzamosan mutatná fel a székelység sorsával rokon más transzilvániai népek sorsát is. A kizárólagos történelmi szemlélet előbb-utóbb hatalmi öncélusággá fuvalkodik vagy halálszemléletté satnyul. A könyvnek így is sodró ereje van s előtérbe helyezve az elhallgatott néptömegek sorsát, a székely társadalmi erők érdemleges viszonyát állítja vissza. A mai helyzet kibontakozásának szintétikus magyarázatával egy új realizmusnak tör utat az irodalomban, mely a székely lélekhez társadalmi önismeret útján akar eljutni. A transzilvániai magyar társadalomtudomány számára pedig teli kosárral dob fel élő valóságot. Ezzel az írás és munkakészséggel, ezzel a társadalmi lelkiismerettel azonban a társadalomtudományi összefüggések ismeretében nemcsak megrendítő, tisztító hatású képet, nemcsak bő anyagot nyújtott volna a további munkához, hanem nagyobb mértékben adott volna iránymutatást is. A fejlettebb szász társadalom példájának követése, amit végszavában pár sorban fölvet, nem távlat a jövőre, nem szerves tovább fejlesztése anyagnak. Itt kellett volna összefognia azokat a vizsgáló jelenségeket, amiket helyzetleírásaiban itt is, ott is főlemlit. Azokat a nagyszerű indulásokat, amiket különösen a szövetkezeti és népi kulturális mozgalmak jeleznek.

Minden nép csak önmagában találhatja meg a kiindulás útját. Századokon át megtizedelve, ősi földjéből, megmaradt jogaiból, kulturájából kismizve, a szétszóródás, az anyagi, erkölcsi, fizikai romlás útján annyi mégis e népben a felemelkedésre való készség, a szinte kiemmelhetelen erőtartalék, hogy a különböző kezdeményezések láttán a szerzőben is lépten-nyomon felmerül a történelmi fordulat reménye, valami kedvező társadalmi alakulás folytán.

Vádirat a könyv a mostoha történelmi éghajlat s a nép saját véreiből támad ellenségei ellen, de egyben a kibontakozás utmutatója is mindazzal a példával, amely nagyszerű lendülettel évek alatt hozta be a lekésett évszázadokat. (Bányai László)

GAGYI LASZLÓ: KIVALASZTOTTAK. A fiatal tárgumuresi író regénye nagyjában irodalmunk hivatalos expresszionizmusát juttatja kifejezésre. Mindamellet a fiatal irónemzedékhez is fűzik rokon vonások. Így expresszionizmusa jóval sötétebb, mint pl. a Tamásié és a humornak is hiájával van. Ez a sötétség olykor naturalista igényű s vonzó keveréket képez az expresszionista átszemlélettel. Vannak oldalai, amelyeket a huysmansi „*naturalisme spirituel*” rokon közelségében érzünk. Az öreg Ágnes, a regény vénasszony hőse, gennyesedő, töpörödött testével boszorkányi átszemléletben éli világát és a genny, a vér, a rongy, mely fonnyadt, vén testét borítja, a fenkölt gonoszság szellemi vergődésének a kifejezése, kissé úgy, ahogy azt a pszichofizikai parallelizmus törvénye előírja. Persze nem kell féltelnünk Gagyi. Tamásinak sokkal nagyobb hatalma van fölötte, semhogy naturalista módszerekkel merje megközelíteni a miszticizmust, az ilyesmi csak kel-